

Politika a filosofie

16. 9. 1974

1.

Emanuel Rádl napsal (1932, DF I, 4-5), že „velká filosofie vždycky byla blízka politice a revolucionářství; a současný velký francouzský filosof, Paul Ricoeur, se v r. 1957 (3007, Hist. et vérité, 2e éd. 1964, p. 271) vyslovil, že „l'intellectuel en tant que tel est impliqué dans la politique; l'intellectuel se trouve poussé à la tête d'une révolution et pas seulement dans ses rangs...“ (za určitých okolností, když totiž pohnutka revoluce je více politická než ekonomická a týká se vztahu moci k pravdě a spravedlnosti). Opatrnější formulace Rádlova je asi prozíravější; filosof na špici revoluce – to je velmi nejednoznačná, vícesmyslná formulace, vyžadující mnoha dodatků, vysvětlení a korektur. Nicméně základ je v obou případech jasný: filosofie není ničím, co by mohlo stát a co by mohlo být provozováno stranou politického života společnosti. Filosofie je politicum, filosofování má také své politické konsekvence, a nejen konsekvence, ale také leckdy i stimuly a motivy, a to filosoficky legitimní motivy. Je-li filosofie politicum, pak ovšem se musí o svou političnost profesionálně zajímat, neboť filosofie je reflexe. Filosofie je dokonce jediná odborná disciplína, která je schopna zaměřit svou odbornou pozornost, tj. své odborné prostředky k sobě samé a ke všem aspektům toho, co vlastně jakožto filosofie dělá, tj. ke svému filosofování. A jedním z těchto aspektů je její političnost. Filosofie nejenom může svou političnost učinit předmětem své pozorné a do hloubky jdoucí reflexe, ale má vnitřní, tj. filosofickou povinnost tak učinit. A protože to nelze učinit jednou provždy, má povinnost se vždy znovu kontrolovat a také se politicky rozhodovat. Ale protože zároveň politicky něco váží a znamená, protože její způsob myšlení svou podstatou má hluboký a úzký vztah k politice a zásadně ovlivňuje přístup k ní a k politickým skutečnostem vůbec, musí se také každá politika starat o filosofii, musí si najít či vypracovat svůj přístup k filosofii (resp. k různým filosofiím, nejen tedy filosofům). Vztah mezi filosofii a politikou je tedy oboustranně aktivní. Navíc se filosofie a politika navzájem potřebují, mají na sobě nejenom negativní, nýbrž vysloveně pozitivní zájem. Politika není pro filosofii jenom něčím, co ruší její kruhy, co zasahuje jen destruktivně její práci, ale znamená pro filosofii cestu, jak realizovat, uskutečnit, provést to, co filosofie poznává jako správné, spravedlivé, pravé a pravdivé pro člověka a pro lidskou společnost. A politika na druhé straně se bez filosofie (nebo bez jejích náhražek) neobejde už vůbec. Proto filosofie chce ovlivnit politický chod událostí a politiku jako lidský, občanský přístup k těmto událostem, a na druhé straně zase politika chce ovlivnit filosofii tak, aby se jí stala pomocí a oporou. Tak vyvstávají před politikou problémy, jakým způsobem ovlivňovat filosofii, aby byla politicky použitelná a tím užitečná, a pro filosofii zase problémy, jak prohlédat nejrůznější pokusy o své politické ovlivnění, jak je podrobit přezkoumání a jak na některé návrhy a třeba i kompromisy přistoupit a na jiné nikoliv. Přitom je na první pohled dosti patrné, že nějaká jednota či identita mezi filosofii a politikou nemůže být ničím primárním, ničím, co by mohlo stát nějak na začátku, ale že postupné sblížování obojího je naopak svrchovaně žádoucí (pokud to neznamená ovšem pro jednu z obou stran zbavení základu, podstaty, bytostné povahy). (16.9.74 ráno, doma.)

2.

Pokud jde o politiku, musíme především rozlišit oportunní politikaření od koncepčního politického programu. Politika v tomto druhém, hlubokém významu je ovšem spjata s lidskou existencí. Člověk totiž existuje jenom jako společenská bytost, jinak než ve společenství lidí nemůže vyrůst, nemůže se po narození stát člověkem. Lidskost člověka není jeho přírodním, přirozeným vybavením, ale musí mu být jinými lidmi (matkou, otcem, sourozenci, učiteli, přáteli atd.) „předána“, svěřena, musí v ní být vyučen, vychován, tj. musí být ze své „přírodnosti“ a „přirozenosti“ vy-veden (to je obsah latinského educatio a educare, tj. ex-ducere) a uveden (inducare, tj. in-ducere) do nového světa, na novou rovinu. A toto vyvádění potenciálního člověka z jeho přírodní a přirozené danosti ke skutečnému lidství už je od samého počátku prostoupeno jak filosofií (tj. nekontrolovanými, nereflktovanými, často zkreslenými a pokroucenými, deformovanými momenty nějaké starší filosofie), tak politickými okolnostmi, politickým životem té doby a té společnosti. Společnost, která je už nějak politicky zformována, stojí nesrovnatelně výš než společnost politicky ještě nezformovaná, primitivní; ba snad ještě případněji by bylo říci, že teprve díky své politické zformovanosti se společnost stává společností v pravém smyslu. Neboť co to je „společnost“ ještě politicky nezformovaná? To je pohá směčka, pouhé stádo, pouhý shluk – „předlidí“. Filosofie i politika intervenují tedy takřka od samého počátku do onoho významného přelomu v životě lidského jednotlivce, k němuž – jak ukázala Adolf Portmann – dochází vlastně ještě v průběhu postnatálního (extrauterinního) embryonálního vývoje. Ani s filosofií, ani s politikou (političnem) se vyvíjející se a vychovávaný člověk nesetkává v jeden významný okamžik, nýbrž nepozorovaně, jím samým nekontrolovatelně a eo ipso v době, kdy je ještě neschopen důsledky tohoto setkání nějak vědomě ovlivňovat. (dtto jako 1.)

3.

Jak filosofie, tak politika mají své vlastní normy a kritéria, své – řekli bychom – jakési „zákonitosti“, nepřevoditelné na sebe navzájem. Politické rozhodování a politická práce jsou nědo jiného než filosofické úvahy uváděné do politické sféry. Když filosofie chce ovlivnit politiku, musí to učinit politicky promyšleně (tj. má to tak učinit), tj. musí počítat s tím, co je politicky možné, nejenom s tím, co je žádoucí. Filosofie se musí politice přiučit, musí politiku v jejím jádru, v její svébytnosti respektovat. Ale filosofii není dovoleno zaměňovat svébytnost politiky s nějakou její svévolností. A dále není filosofii dovoleno zapomenout na to, že při všem respektu k politické realitě a jejím možnostem i potřebám je nutno věci vidět, jak jsou, a pojmenovat je vždy pravým jménem. Filosofie se nikdy nesmí vzdát odpovědnosti za jasné prohlédnutí, za pronikavý vhled do událostí a do dění. Existují totiž právě také její nejvlastnější kritéria, její normy, požadavky, před něž je právě ona nezastupitelně postavena a které nemohou být přeneseny ergo na nikoho jiného. Poslední normou, nejvyšším kritériem pro filosofii je pravdivost, pravda. Politicky mohou existovat důvody, proč pravdu utajit nebo proč dát přednost té verzi, která není zcela nebo dokonce vůbec pravdivá. Podobné důvody ovšem filosofie nikdy uznat nemůže, i když jim může (a vlastně musí, je povinna) rozumět. Politično totiž je charakterizováno tím, že i k otázce sebeepochopení a sebeinterpretace přistupuje politicky, tj. z hlediska politické žádoucnosti, politických potřeb a zájmů. Jaká měřítko má však čistě politická úvaha, má-li posoudit, zda nějaké opatření či rozhodnutí odpovídá nebo neodpovídá politickým potřebám a zájmům, a odpovídá-li zájmům člověka a

společnosti? Dovede čistě politická úvaha rozlišit obojí od sebe? Myslím, že nikoliv; pro čistě politickou úvahu politická a lidská skutečnost společnosti prostě splývá. Není tomu tak jenom v tom případě, že se nechá poučit a vést – samozřejmě ne ve všem, nýbrž pouze v těchto nejzákladnějších záležitostech – filosofii. Co je spravedlivé a co nespravedlivé, to nelze politicky rozhodnout, nýbrž pouze uskutečnit, provést, realizovat jedno z tohoto dvojího. Také o pravdě nelze rozhodnout politicky, to znamená žádnými politickými prostředky a metodami. Už to znamená, že politično, politika nemůže a nesmí mít vrch, že nesmí být nejvyšším arbitrem, nejvyšší instancí. Filosofie nemůže při všem respektu k politické realitě brát politické argumenty jako danost, nýbrž musí je posuzovat – ovšem politicky poučeně, ale v podstatě filosoficky. To znamená, že vztah filosofie k politice musí (a může) být takový, aby základní lojalita byla možná, tj. aby nebyla předem vyloučena, ale aby o nejzákladnějších věcech, tj. např. o smyslu této lojalitě, o momentálním směru, jímž pravá lojalita (tj. lojalita, jak vypadá vpravdě, lojalita nejenom k dané společenské a politické skutečnosti, nýbrž k lidskosti této společnosti, k člověku a k lidskému poslání vůbec) v určitou chvíli a za daných okolností míří, rozhodovala vskutku filosofie a filosoficky, ne tedy politika a ne filosofie politicky v tom smyslu, že by v tu chvíli potlačila svou nejzákladnější filosofickou lojalnost a vázanost. Sebeodbornější politika musí nechat některé důležité otázky otevřeny, nerozřešeny politicky. Politika nesmí ovládat filosofii, nesmí vládnout nad filosofií a tedy rozhodovat v otázkách, v nichž je kompetentní jedině filosofie. (Ostatně to platí po této stránce nejen o filosofii; politika nemá a nesmí rozhodovat o tom, co to je právo a co je právem a co bezprávím, nesmí rozhodovat o tom, co je pravda vědecky a co je ve vědě omylem apod.) Politično ovšem má tendenci dospět k jednotě a integrovat ne své platformě všechno ostatní, celý život jedince a celý život společnosti. Tomu je však třeba položit určité meze a vymežit tak oblast, která politicky nemůže být manipulována, i když ovšem je politicky významná. A právě tady vidíme, jak je nezbytné rozlišit dvojí význam slov politika a politický. Na tomto rozlišení hodláme založit celý výklad o vztahu filosofie k politice a politiky k filosofii. (16.9.74 doma, 9.00)

***

1.

... jest přirozeno, že čin vystihuje pravdu méně než slovo ...

(Platon, Ústava, Pha 1921, str. 205)

Filosofie je filosofií jen do té chvíle, dokud zůstane otevřená a zároveň otvírající ve vztahu k pravdě. Sebedůmyslnější a přesvědčivější myšlenková soustava přestává být filosofií a stává se ideologií (nebo prae-ideologií), jakmile v ní nabude vrchu něco jiného před pravdou (ať už je to nějaký zájem anebo jen formální akcent jako kupř. logičnost apod.). Ovšem respekt k pravdě a vazba na pravdu filosofii zavazuje víc než jenom myšlenkově, teoreticky. Pravda je vždycky světlem, ale také apelem a výzvou. Pravda nechce být jen vyslovena, ale chce být uskutečněna. Vyslovena zůstává stále ještě výzvou k uplatnění, k prosazení, k nápomoci při jejím praktickém vítězství. K takovému vítězství náleží především přesvědčování těch druhých, neboť pravda nemůže být prosazena proti vůli a přes odpor lidí; a pokouší-li se o to někdo přece, pak se mu pravda jako taková vytrácí před očima a pod rukama a spojena s násilím či podpořena vnější mocí se stává lží.

Tím je dán základ pro vztah filosofie a filosofů k politice. Především poznaná pravda vede ke skutečnosti, doprostřed světa, neboť je vždycky pravdou o věcech, o událostech, o skutečnosti. Za druhé vede poznaná pravda k lidem, neboť náleží k její nejvlastnější povaze, že si žádá sdělení, šíření, přesvědčování. A posléze je notorickým faktem, že jak ve svém odhalování skutečnosti, tak při svém šíření mezi lidmi vždycky narážela a bude narážet na bariéry, které před ní staví politická moc. A tak je filosofie nutně vedena k tomu, aby co nejdůkladněji reflektovala zkušenosti s vývojem vztahů mezi pravdou a mocí. A nejenom reflektovala, ale aby se v napětí a v zápase mezi pravdou a mocí postavila na jednu stranu – buď na stranu pravdy anebo na stranu moci. V prvním případě zůstane filosofie a posílí své pravé zakotvení, kdežto v druhém případě přestane být sama sebou, upadne, poklesne na pouhou ideologii, tj. nástroj moci. Tak je filosofie nucena z podstaty věci a ze své vlastní podstaty se teoreticky i prakticky vymezovat vůči politické situaci, vůči prakticky prováděné politice i vůči politickým programům. Zároveň však je ve svém respektu a v oddanosti vůči pravdě zavázána se nikdy definitivně ani nadlouho nesvázat s nějakým konkrétním politickým systémem, programem, linií, s politickou pozicí. Ve své političnosti, tj. ve svém otevřeném a veřejném, zveřejňovaném vztahu k politice musí filosofie základně zůstat nepolitická, tj. ne-svázaná s konkrétní politickou skutečností a politice nepoplatná. To však eo ipso znamená, že legitimní političnost filosofie a filosofova je pouze taková, která si ukládá ode vší praktické, technické politiky hlubokou distanci. Filosof je na jedné straně veden k tomu, aby se politicky angažoval, na druhé straně však nejhlubší motivy jeho politické angažovanosti jsou vlastně velmi vzdáleny každé politice, každé politické linii. Z politického hlediska pak politicky angažovaný filosof vypadá nezbytně jako nedůsledný, nevěrohodný, ba bezcharakterní; ale to jenom proto, že charakterní kontinuita jeho rozhodování a jeho postojů musí být odkryta jinde než na politické rovině. Prava političnost angažovaného filosofa daleko přesahuje sféru „politické politiky“, tj. začíná mnohem hlouběji a dříve, než by politika mohlo vůbec napadnout, a zasahuje také mnohem dál a výš, než by politik vůbec mohl pretendovat. Vlastní sféra technické politiky je pro filosofa jen malou částí ledovce celkové sféry záležitostí lidské a občanské „polis“. Zatímco politik, který chce svými prostředky proniknout z této malé části vlastního politického života občanů dál a hloub, se dopouští hybridních zásahů, k nimž není ničím legitimován, filosof naproti tomu legitimně zasahuje i do této malé vyčnívající části politického ledovce, přestože se ovšem hlavně orientuje na většinu ledovce, která je povrchnímu a běžnému pohledu skryta. (R 77020, seš. 3, § 5 ze 4.8.77.)

2.

Je tedy ze všeho zřejmé, že je zapotřebí pojmově rozlišit dvojí význam slova „politika“ a „politický“. Máme-li na mysli politiku jako sféru lidského života či jako jeho vrstvu, pak je nepochybné, že najdeme jen málo funkcí a málo aktivit člověka, které by do své sféry či roviny nějakým způsobem nezasahovaly. Ale politikou a političností můžeme rozumět určitý typ, druh, metodu, strukturu lidského jednání. Politika v tom případě představuje jakousi specializaci, odbornost a tudíž i odbornické omezení a přímo omezenost. Odtud vysvítá, že člověk může být aktivní ve sféře politické, že může v tomto smyslu nejenom nechtěně, ale vědomě a cíleně „politicky“ jednat, ale že toto jeho jednání může být celé v distanci vůči politickým kritériím a zásadám, že může být vědomě a cíleně ne-politický v tomto technickém smyslu a že svůj politický záměr může

člověk sledovat na cestě, kterou by politik-specialista nemohl uznat a respektovat. Je to asi tak, jako když si člověk vybuduje, vypracuje svůj osobitý vztah k živočichům nebo k rostlinám, aniž by pro sebe považoval za striktně směrodatný přístup zoologů nebo botaniků. Ovšem v jedné věci toto přirovnání přece jenom kulhá. A to si právě musíme blíže objasnit.

Ve sféře živočišné nebo rostlinné nevystupuje do popředí svébytnost existence zvířete nebo květiny tak výrazným způsobem, aby na první pohled bylo patrné, že přístup zoologův nebo botanikův se ve svém uchopení její skutečnosti dopouští jisté redukce, ochuzení, že je zkrátka nenáležitý a nepřiměřený. V případě člověka a lidské společnosti to je mnohem výraznější. Politik má tendenci se vždycky tázat po hybných politických silách ve společnosti a má nutně tendenci přehlížet a podceňovat osobitosti a zvláštnosti jednotlivých lidí a malých skupin. Je to ovšem zcela pochopitelné, neboť prosazení politiky jakožto politické vědy (tj. speciální vědy) nebylo samozřejmostí a proto dodnes vykazuje ledajaké křečovité formulace a krajnosti v pojetí. Nicméně skutečná integrita politického života jednotlivců i společnosti je mnohem barvitější, složitější a hlubší, než je kterákoliv politověda schopna metodicky zachytit.

Bylo by ovšem příliš povrchní, kdybychom chtěli důraz položit pouze na zvláštnosti, osobitosti lidí, kteří se ve svých aktivitách pohybují na politické rovině. Jde o především něco jiného: člověk jednající politicky v technickém smyslu prosazuje a sleduje své vlastní zájmy (a eventuelně zájmy skupiny či společenské vrstvy, k níž se počítá – to však už de facto přesahuje do sféry, na kterou v dalším chceme položit zvláštní důraz). Člověk však může od svých (individuálních i skupinových) zájmů odhlédnout a může se orientovat a rozhodovat na jiném základě a podle jiných kritérií. V konkrétním případě třeba je mu osobně nebo celé jeho skupině, straně, hnutí atd. nepříhodné a nežádoucí, aby byla v určité záležitosti zjednána spravedlnost a právo anebo aby byla odhalena pravá stránka, pravá podoba skutečnosti, aby se prosadila pravda. Nicméně člověk se může rozhodnout proti svým individuálním nebo skupinovým zájmům a dát průchod právu, spravedlnosti a pravdě. V takovém případě jde mimo veškerou pochybnost o politikum, tj. jeho rozhodnutí má politickou stránku a politickou povahu. Ale motivy tohoto politického rozhodnutí nejsou jen politické, tj. jeho rozhodnutí není omezeno na imanenci politických struktur (v technickém smyslu) a jejich dynamiky. Politická situace pak má vedle ryze technicky politických složek také složky nepochitické, které se však také politicky realizují, i když v rámci technické politiky jeví jakoby známky jisté „neodbornosti“ či pochybnosti a chyb. Ovšem toto porušení pravidel politické hry může být neobyčejně hluboce zdůvodněno, a dokonce takovým způsobem zdůvodněno, že posouzení se ryze odbornému, ryze technickému politickému pohledu naprosto vymyká.

Takové politické jednání, které se vymyká technickým parametrům běžné politické hry, nemusí být vždy pouhou politickou naivitou, tedy politicky něčím inferiorním, nýbrž může to být dokonce právě naopak něco kvalitativně vyššího, ba i politicky hlubšího a pronikavějšího, zkrátka superiorního. Člověk je totiž bytost, která nemusí být a nemusí zůstat uzavřena v žádném „svém vlastním světě“, tj. v žádném „osvětí“, nýbrž může z každé subjektivity (ať individuální nebo skupinové) vykročit do světa prosvětleného pravdou. Ovšemže i lidský život, který se spravuje podle kritérií pravdivosti, spravedlnosti, lásky, lidské solidarity atd., je životem politickým, ale je to politický život, který není v

politických strukturách zaklesnut a uzavřen, ale naopak politiku, celou politickou sféru a její struktury integruje v celek, který veškerou technickou politiku přesahuje (i když v jistých mezích také respektuje a uplatňuje). Politická povaha takového lidského individuálního i společenského života je charakterizována tím, že politické (v technickém smyslu politické) souvislosti a vztahy jsou podřízeny vposledu normám, na ryze technickou politickou sféru neredukovatelných. Protože však tím politická sféra není rušena, nýbrž naopak spíše „naplňována“ a de facto povznášena do nových úrovní, lze pak ve výsledku (v důsledcích) vidět zrod političnosti a politiky nového typu, nové náročnosti a nové úrovně. (R 77021, seš. 3 § 6 ze 3.8.77.)

3.

Pravda vede k praxi, k činu, ale je uskutečněna nikoliv tak, že by se skutečností splývala, že by byla do skutečnosti vtělena, nýbrž je uplatněna a uskutečněna tak, že vrhá přes uskutečněný čin světlo na veškerou ostatní skutečnosti. Čili rozhodující není to samotné uskutečnění sama realizace, „realizát“, nýbrž to, jakým způsobem je osvětlen širší kontext. To se ukazuje také z toho, že pravda se nikdy jednoznačně nevtěluje, neinkarnuje do žádného činu, do žádného realizátu, ale vždy si zachovává určitou distanci od jakékoli své realizace, od jakéhokoliv svého uplatnění, uskutečnění. A to proto, že ve chvíli, kdy je uskutečnění zavrženo, kdy je realizát doveden do konce, ukazuje pravda i sám tento realizát, tj. i samo své konkrétní, jednotlivé uskutečnění opět ve svém světle, ve světle pravdy. To znamená, že je vůči němu v distanci.

Pro filosofii z toho vyplývá především nutnost vždy nové distance od vlastních dokončených podniků, např. vypracovaných systémů. Ve vztahu k politice to však znamená také nutnou obezřetnost ve vztazích hlavně k etablovaným politickým programům a strukturám, ale předvídavě také k těm politickým programům a strukturám, které se pro svou budoucí realizaci a pro své příští etablování teprve připravují. Toho si však vůbec nebyl vědom Platon, když ve své Ústavě (Praha 1921, str. 206) požadoval, aby v žádoucím, ideálním případě politická moc a filosofie „spadly v jedno“, a když dokonce navrhoval, aby „těm četným duchům, kteří se nyní různě ubírají za jedním nebo druhým cílem, násilím v tom“ bylo „zabráněno“ (dtto). Filosofie totiž, která „spadá v jedno“ s politickou mocí, se vnitřně korumpuje a bortí, poklesá ve své kritické funkci a upadá v ostrosti vidění, neboť upadá do područí a do služebnosti ve vztahu k politické moci a stává se její ideologickou apologií. Politická moc a politika vůbec se ráda opře o pravdu, když to je ve shodě s jejími záměry a zájmy; ale v případě, že pravdu nemůže potřebovat, prostě užije lsti a lži a podvodu. Pro politiku a moc není pravda pánem, nýbrž otrokem a služebníkem. Zájem „státu“ a „společnosti“ se politika vždycky pokouší a bude pokoušet vydávat za první a hlavní zákon pro každého člověka, pro každého občana. A pokud to někde vyvolává zjevné nesrovnalosti a rozpory a příkoří atd., moc je vždycky bude chtít nejprve zastříti a schovat, a pak mocí potlačit. Náleží k podstatě moci, že chce vypadat jinak, lépe, úctyhodněji než pouhá moc nebo holé násilí; chce vypadat jako násilí oprávněné a moc legitimní. Moc se bude vždycky odvolávat na zákon a řád, ale zároveň bude spravedlnost korumpovat, řád porušovat a zákon překračovat. Moc bude mít vždycky tendenci vyhlášovat zákony, které jí vyhovují, anebo alespoň je vykládat po svém. Moc je nezbytná, protože existuje a nelze ji vymazat; ale právě proto je nutno ji omezit. Ale čím lze omezit moc? Pouze jinou mocí? Odtud pokusy o tzv. rozdělení moci v demokratickém státě. Ale samo o sobě není rozdělení

mocí ničím víc než oslabením moci; slabší moc je však stále ještě moc. Proti ní musí stát něco jiného než moc, tedy nikoliv druhá moc, nýbrž odhodlání, pevné přesvědčení, neochvějná vůle, statečná ochota k sebenasazení, schopnost riskovat, rozhodnost v obraně práv a svobod vlastních i těch druhých. Rozdělení mocí má smysl jen proto, že umožní zásah a vůbec aktivitu, která není s mocí svázána. A právě takováto aktivita musí být maximálně rozumná a musí se opírat o rozumnou analýzu a co nejlépe a nejpřesněji promyšlené důvody, počítající i se vzdálenými a nejvzdálenějšími následky. Základní a vůdčí složkou takové aktivity je a zůstává reflexe. Má-li být promyšlenost podobné aktivity vskutku maximální a dbalá příslušných kontextů ve všech směrech a ve všech (nebo alespoň ve všech hlavních) úrovních, pak půjde nutně o reflexi nejenom kritickou, ale také systematickou. A v ní bude mít nutně pevné místo a rozhodující slovo právě filosofie. Odtud je zřejmé, že vlastním a svrchovaně významným posláním filosofie je pracovat nejenom v distanci od moci, ale právě na místech, kde intervence moci je co nejvíc paralyzována. (30.8.77)

4.

Filosofie má původní a základní neodbytný, nepominutelný vztah k politice, protože má vztah ke všemu, kde se člověk realizuje jako člověk v celku a kde realizuje svůj vztah k celku. To se ovšem děje na prvním místě v rodině. A proto také v hluboké minulosti mytického dávnověku, v hloubce základů archaického způsobu života je eminentní zájem věnován vždy rodině, rodinným vztahům a sexualitě. A zároveň je věnována velká pozornost a dáván obrovský důraz na uvádění mladých jedinců, zejména mladých mužů, do rodu, mezi dospělé muže, tj. tak zvané iniciaci. Tyto dvě složky s postupující komplikací společenského života přerůstají v základní a specifický zájem o kmenové záležitosti, posléze o obec, o polis, a konečně o stát. To je jedna věc. Druhou věcí je nutnost vždy znovu se z roviny reflexe, event. několikanásobné, několikvrstevné reflexe dostat do činného, aktuálního a aktivního vztahu ke skutečnosti, ke světu, k lidem apod. Reflexe musí čas od času prověřit svou platnost a svou efektivnost v praxi, v praxi nižší roviny, než je právě rovina oné reflexe. A posléze v praxi, která znamená nějak se obírat, nějak zasahovat, nějak proměňovat svět kolem sebe, věci, vztahy, lidské vztahy, lidi. A to je také důvod, proč filosofie nemůže zůstat jen u otázek jako co to je polis, co to je stát, jaký je vztah mezi jednotlivcem a státem, mezi společnostmi a státem apod., ale musí si prověřovat platnost svých soudů jakousi zvláštní, samozřejmě filosofickou účastí na politickém životě. Filosofie musí do politiky zasahovat, musí být v politickém životě přítomná, i když poněkud jinak než je přítomen politik i než je přítomen politolog. Je to účast aktivní, ale distancující se od mocenské politiky, od používání mocenských prostředků a od jakékoli spjatosti s takovým používáním. Filosofie totiž ví, že užití mocenských prostředků znamená určité zastření skutečnosti; moc má tendenci zkreslovat lidské chápání, lidské porozumění skutečnosti, a filosofie si musí zachovat nezbytný kritický odstup od všeho, co svádí k misinterpretacím a vpsledu k vytváření ideologií, neboť nejvlastně ším nepřitelem, nejvlastnějším nebezpečím pro filosofii je ideologie. Filosofie končí tam, kde se stává ideologií, kde do ní pronikají a kde ji začínají ovládat ideologické prvky, a

[Další část chybí. Pozn. red.]

***

O POLITIČNOSTI A POLITICKÉ ANGAŽOVANOSTI FILOSOFIE

Profesoru Janu Patočkovi k nedožitým sedmdesátinám

Ladislav Hejdlánek

„Filosofie jest dílem vůle, jest programem pro práci, je výzvou k boji!“

(Emanuel Rádl, 1933)

Když Platon předložil ve svém nejrozsáhlejším spise své pojetí ideálního státu, postavil do čela vlády filosofa. Jedním z důvodů, které ho vedly k přesvědčení, že filosofové jsou nejvíc kvalifikováni pro toto náročné postavení, byla okolnost, že mají ze všech občanů nejméně chuti k vládě a že dokonce pohrdají veřejnými úřady. Nechuť a pohrdání k politické činnosti vyplývá u filosofů jednak z toho, že nejlépe rozumějí zásadám nejlepší politiky a nehodlají soutěžit s lidmi nevzdělanými a pravdy neznalými, kteří „nemají v životě jednoho cíle, ke kterému má směřovati všechno jejich konání soukromé i veřejné“; a za druhé proto, že „znají jiné hodnoty a lepší život než život politiků“. Filosofický eros vede tyto lidi stále výš po cestě ustavičného vzdělávání, takže „dobrovolně nebudou činni v praktickém životě“. Proto je zapotřebí jim nedovolovat, aby zůstávali při ustavičném vystupování po oné cestě vzhůru a aby se domnívali, že „ještě zaživa mají svůj pravý domov na ostrovech blažených“, ale naopak je nutit, aby sestupovali nazpět k těm, kteří jsou nevzdělaní a pravdy neznalí, aby vstupovali do jejich domovů a do tmy, která tam vládne, a znovu si na tmou zvykali, aby i v ní co nejjasněji zase viděli a aby pak pečovali o ostatní. Podle Platona je tedy občanskou povinností filosofa nejenom poznávat pravdu a nejenom pracovat na svém vlastním zdokonalení, ale usilovná snaha soukromě i veřejně uvádět výsledky a důsledky svého vidění pravého stavu věcí do života lidí i obce. Politickou odpovědností a politickými povinnostmi je filosof vlastně brzděn a odváděn z cesty, po níž jej vede filosofický eros; ale cílem tohoto odvádění od cesty k filosofické dokonalosti je dokonalá obec a dokonalá ústava. Tak vposledu politický eros má jakoby vrch nad erodem filosofickým, i když se bez něho nemůže obejít a i když jeho služby mu jsou naprosto nezbytné. Aby pak mimofilosofické donucení filosofů k občanské odpovědnosti a k politické práci bylo legitimováno, musí se obec sama postarat o to, aby filosofové nevyrůstali sami od sebe bez vůle ústavy, ale aby byli „jako v úlech vypěstováni za správce i krále“ ve prospěch celé obce a aby tak byli vychováni dokonaleji než filosofové samorostlí a byli proto spíše schopni se zabývat obojí činností, filosofickou i politickou.

Toto pozoruhodné pojetí politické odpovědnosti filosofů, které mělo mít v průběhu staletí značný vliv zejména na myšlení politiků a politických myslitelů, má povážlivé nedostatky a nebezpečné důsledky. Musí být proto překontrolováno ve všech svých složkách a ve všech svých důsledcích. A musí nás inspirovat ke kladení nových a nových otázek, které ovšem nebudou mít za účel jen proniknout hlouběji k Platonovu politickému myšlení, nýbrž především přispět k tomu, abychom si vyjasnili aktuální, dnes platné důvody pro politickou, občanskou odpovědnost filosofa.

Jaký důvod vlastně může vést filosofa jakožto filosofa k tomu, že se od politiky odtahuje a že nemá chuť „vládnout“ či vůbec politicky pracovat? Nejde nám tu pochopitelně o žádné sklony či nechuti o sympatie ani averse, ať už individuální anebo „profesionální“, nýbrž právě o důvody. Jestliže však na druhé straně má

filosof své vlastní, pro filosofa jakožto filosofa specifické důvody pro distanci od politiky a politické práce, jak je potom možné jej k politické angažovanosti či přímo k vládnutí přimět? Jak je možné přesvědčit filosofa, aby se ujal vlády, má-li důvody, proč vládnout nechce? Byl to snad jeho omyl, že nechtěl vládnout? A to nikoliv omyl individuální, náhodný, nýbrž omyl profesionální,

[Další přepis chybí. Pozn. red.]